

ISSN 2591-1201

LETNIK 5 • 2021 • ŠTEVILKA 1

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dilemmas

Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik

dr. Tomaž Ivešič (Slovenija)

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor

dr. Matic Batič (Slovenija), dr. Bojan Dimitrijevič (Srbija), ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov

<https://www.scnr.si/dileme.html>

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 5. 2021.

Lektoriranje in prevod povzetkov

Urška Škvorc

Prevod povzetkov

DigitPen

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Nonparel, d. o. o.

Naklada

200 izvodov

Cena te številke

15 €

ISSN 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

D i l e m m a s

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 5 • 2021 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Uvodnik

Alenka Puhar
Trideset let kasneje

7

Razprave

Aleš Maver
KO STA SRP IN KLADIVO IZGUBILA MOČ
Razkroj sovjetskega satelitskega sistema in
demokratizacija srednje in vzhodne Evrope

15

Davor Marijan
Armija i Slovenija 1984.–1991. godine

39

Jelka Piškurić
Vzdušje poplebiscitnih dni: kratek vpogled v medijsko
poročanje na prelomu med letoma 1990 in 1991

65

Tamara Griesser Pečar
Nemčija in slovenska osamosvojitve

89

Damjan Hančič
Tri baltiške Slovenije? Podobnosti in razlike med
osamosvajanjem Slovenije in treh baltiških držav: Litve,
Latvije in Estonije

127

Tomaž Kladnik
Nastajanje slovenskih oboroženih sil
163

Matevž Tomšič
*Sistemska transformacija slovenske družbe
kot nedokončan proces*
187

Spominski zapis

Ivo Jevnikar
*Slovenska pomlad v zamejskih zaznavah
Vloga Slovenske skupnosti med spomini in kroniko*
207

In memoriam

Renato Podbersič ml.
In memoriam prof. dr. Edi Gobec
233

Recenzije

Matic Batič
*Ángel Alcalde, War Veterans and Fascism
in Interwar Europe*
241

Tomaž Kladnik
*Mirjam Dujo Jurjevčič: Revolucionarno nasilje
na južnem Notranjskem, 1941–1945*
247

Milko Mikola
*Dr. Mateja Čoh Kladnik: »Narod sodi«:
Sodišče slovenske narodne časti*
251

R a z p r a v e

Prejeto: 6. 5. 2021
1.01 izvirni znanstveni članek

Tamara Griesser Pečar¹

Nemčija in slovenska osamosvojitvev²

Izvleček

Nemčija je bila glede Jugoslavije še vse do desetdnevne vojne v Sloveniji leta 1991 zelo zadržana. Do napada jugoslovanske vojske na Slovenijo se nemška politika ni razlikovala od tiste na celotnem zahodu, usmerjena je bila v podporo ohranitve celovite Jugoslavije. Nasilje, ki ga je nemška politika odločno zavračala, pa je njeno stališče začelo spreminjati. Najprej je stavila na skupna pogajanja, s članicami Evropske skupnosti in ZDA je iskala rešitev iz krize. Šele od jeseni 1991 naprej pa za Nemčijo ni pa bilo več toliko vprašljivo, ali bosta državi priznani ali ne, temveč najti pravi trenutek za to. Nemški kancler Helmut Kohl je 27. novembra napovedal, da bo Nemčija priznala Slovenijo in Hrvaško še pred božičem. Takrat je začela Nemčija lobirati za to, da se ji priključijo tudi druge države ES, kljub nasprotovanju Združenih narodov in ZDA. Na zasedanju zunanjih ministrov

- 1 Doc. dr. Tamara Griesser Pečar, višja raziskovalka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, Ljubljana, tamara.griesser@gmx.at.
- 2 Raziskovalni program št. P6-0380 *Zgodovinsko-pravni vidiki kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju* je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

16. decembra so članice ES sklenile, da bo priznanje Slovenije in Hrvaške začelo veljati 15. januarja 1992. To je bil velik diplomatski uspeh Nemčije.

KLJUČNE BESEDE: *samoodločba narodov, mednarodno priznanje, Evropska skupnost, Hans-Dietrich Genscher, Helmut Kohl, Alois Mock, KVSE, Badinterjeva komisija, Hans van den Broek, Johann Georg Reißmüller*

Abstract

Until the Ten-Day War in Slovenia in 1991, Germany was very reserved about Yugoslavia. Until the Yugoslav army attack on Slovenia, German's policy did not differ from that of the entire West; it was focused on the support and preservation of the integrity of Yugoslavia. However, the violence that German politics firmly rejected started a change in her position. First, she supported joint negotiations: together with the members of the European Community and the United States, she was looking for a solution to the crisis. But from autumn 1991 on, it was no longer questionable for Germany whether the two countries would be recognized or not, but to find the right moment to do so. On 27 November, German Chancellor Helmut Kohl announced that Germany would recognize Slovenia and Croatia before Christmas. At that time, Germany began to lobby other EC countries to join her, despite opposition from the United Nations and the USA. At the Foreign Ministers' meeting on 16 December, EC members decided that the recognition of Slovenia and Croatia would enter into force on 15 January 1992. That was Germany's great diplomatic success.

KEY WORDS: *the right of self-determination, international recognition, European Community, Hans Dietrich Genscher, Helmut Kohl, Alois Mock, CSCE (Conference on Security and Cooperation), Badinter Commission, Hans van den Broek, Johann Georg Reißmüller*

Slovenija je svojo samostojnost razglasila 25. junija 1991. Kljub temu pa je Jugoslavija ostala objekt mednarodnega prava do konca leta 1991 oz. začetka leta 1992. Dne 16. decembra 1991 je bilo v Bruslju srečanje dvanajstih zunanjih ministrov Evropske skupnosti (ES),³ na katerem so sprejeli deklaracijo o priznanju novih držav v vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi. Zedinili so se o splošnih kriterijih in o časovnici. Priložena pa je bila tudi »Deklaracija o Jugoslaviji«, v kateri je bilo zapisano, da bo ES priznala vse jugoslovanske republike, ki izpolnjujejo kriterije. Ti pa so bili: pravna država, spoštovanje človekovih pravic, zaščita manjšin in spoštovanje načela nedotakljivosti meja.⁴ To je pomenilo velik korak naprej, ker je s tem s strani ES prizna-

3 V Evropsko unijo (EU), kot jo poznamo danes, se je preoblikovala šele po Lizbonski pogodbi 13. decembra 2007. Sicer je po Maastrichtski pogodbi že prevzela ime EU, vendar je bila v Lizboni sprejeta t. i. temeljna in reformna pogodba, ki je povzela večino tega, kar je bilo zajeto v t. i. ustavi v Rimski pogodbi, ki sta jo na referendumu Francija in Nizozemska zavrnila. Lizbonska pogodba je vključevala pravno združitev Evropske unije in Evropske skupnosti, pa seveda še druge zadeve kot razširitev postopka soodločanja na policijsko in pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah, večjo vključenost nacionalnih parlamentov v oblikovanje zakonodaje EU itd. »Unija nadomesti Evropsko skupnost in je njena naslednica.«, (člen 1, Splošne določbe), pridobljeno 8. 4. 2021. https://www.uradni-list.si/files/RS_-2008-004-00021-MP~P001-0000.PDF.

4 Hans-Dietrich Genscher, *Erinnerungen* (Berlin: Siedler Verlag, 1995), 960–963.

nje samostojne Slovenije in Hrvaške začelo veljati 15. januarja 1992. Nemčija je priznala Slovenijo že s 23. decembrom 1991 po sklepu, ki ga je sprejela nemška vlada 19. decembra. Nemški predsednik Richard von Weizäcker je potem v pismu predsedniku Slovenije Milanu Kučanu sporočil, da Zvezna republika Nemčija priznava Republiko Slovenijo kot samostojno državo in da nemški narod pozdravlja Slovenijo v svetovni skupnosti neodvisnih držav. Diplomatske stike pa je Nemčija navezala skupaj z drugimi članicami ES 15. januarja 1992. Istega dne je tudi Avstrija priznala Slovenijo, dva dni prej pa Vatikan.⁵

Kako pa je prišlo do tega, da so se države ES, ki niso bile naklonjene odcepitvi Slovenije in Hrvaške od Jugoslavije, za priznanje vendarle odločile? Nemčija in Danska sta bili za priznanje, Francija je omahovala, britanska vlada je temu nasprotovala, kot tudi večina držav ES, Washington in generalni sekretar Združenih narodov. Tukaj je seveda Nemčija igrala odločilno vlogo in dejstvo, da so Nemčiji na koncu sledile države ES, je bil velik diplomatski uspeh nemške vlade. Že 27. novembra 1991 je kancler Helmut Kohl med debato o proračunu v nemškem parlamentu (Bundestag) napovedal, da bo vlada še pred božičem priznala Slovenijo in Hrvaško.⁶ To ni bila izjava, ki mu je ušla slučajno, bila je očitno dobro pripravljena, ker si je že dan prej na srečanju krščansko-demokratskih ministrskih

5 Deutsche Botschaft in Laibach. Völkerrechtliche Anerkennung Sloweniens (aus dem Archiv des Außenamts), www.laibach.diplo.de/Vertretung/laibach/de/02/.../Historisches.html; Mojca Pristaved Đogić, »Priznanja samostojne Slovenije«, 2, Državni zbor, pridobljeno 2. 4. 2021. https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2016/Priznanja_samostojne_Slovenije.pdf

6 Genscher, *Erinnerungen*, 958; Klaus Peter Zeitler, *Deutschlands Rolle bei der völkerrechtlichen Anerkennung der Republik Kroatien unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Außenministers Genscher* (Marburg: Tectum Verlag, 2000), 317.

predsednikov na gradu Stuyenberg v Belgiji pridobil podporo za to svojo napoved. Tam so bili navzoči naslednji predsedniki vlad: Giulio Andreotti (Italija), Wilfried Martens (Belgija), Jacques Santer (Luxemburg), Ruud Lubers (Nizozemska) in Konstantin Mitsotakis (Grčija).⁷ Dejansko je potem nemška vlada 13. decembra sporočila, da bo še pred božičem priznala Slovenijo in Hrvaško. Ta izjava je naletela na burno reakcijo. Generalni sekretar Združenih narodov Javier Pérez de Cuéllar in ameriški zunanji minister James Addison Baker sta to hotela na vsak način preprečiti.

Je pa tudi Badinterjeva arbitražna komisija, ki je bila ustanovljena 27. avgusta 1991, zato da se razčistijo aktualna mednarodnopravna vprašanja – do leta 1993 je izdala kar 15 strokovnih mnenj – 11. januarja 1992 dala priporočilo, da države ES Slovenijo priznajo. Že v prvem mnenju, ki je obravnavalo mednarodnopravni status Socialistične Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), je komisija 29. novembra 1991 zaključila s spoznanjem, da je SFRJ v razsulu in da njeni federativni organi ne poslujejo več. Komisijo je sestavljalo pet članov ustavnih sodišč: Francije, Nemčije, Italije, Španije in Belgije. Njen predsednik je bil Francoz Robert Badinter, po njem je bila komisija potem imenovana, nemški član pa je bil Roman Hercog, poznejši nemški predsednik.⁸

7 Norbert Both, *From Indifference to Entrapment. The Netherlands and the Yugoslav Crisis 1990–1995* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000), 131, pridobljeno 26. 4. 2021, JSTOR, www.jstor.org/stable/j.ctt46mspo; Ralph Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik. Der deutsche und US-amerikanische Diskurs zur Anerkennung Kroatiens* (doktorska disertacija, Humboldt Univerza Berlin, 2003), 67, pridobljeno 3. 4. 2021, www.diss.fu-berlin.de/diss./servlets/FUDISS_derivate_000000001188.

8 Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik*, 62,71; Astrid Fechner, *Die Badinter-Kommission. Eine kritische Analyse der ersten drei Gutachten* (Seminar, Friedrich-Schiller Universität Jena, Institut für Politikwissenschaft, 2012), 4–8.

Vprašanje odcepitve republik in tujina

V času, ko je razpadala Jugoslavija, je potekal tudi razpad komunističnih režimov po celi Evropi in Nemčija se je ponovno združevala, kar je povzročalo določeno nelagodje pri nekaterih sosedih. Čeprav je bila Zvezna država Nemčija ustaljena demokracija, je predsednica britanske vlade Margaret Thatcher jasno povedala, da Velika Britanija ne želi združene Nemčije.⁹ V Vatikanu je bil papež Janez Pavel II, ki je pomagal rušiti komunistični sistem, in to ne samo na Poljskem. Najprej je spodbudil pogum sonarodnjakov, da se postavijo komunistični diktaturi po robu, potem pa tudi pogum vseh za železno zaveso in tudi v Jugoslaviji. Kmalu je bilo konec železne zaves, Berlinskega zidu, Varšavskega pakta in tudi blokovske delitve. Nemčija se je ponovno združila, Evropa je dobila perspektivo za mir in enotnost in NATO se je razširil na vzhod. Vendar se je zahod takrat v prvi vrsti ukvarjal z Irakom, razpadom Varšavskega bloka in temu, kar je sledilo v Sovjetski zvezi, ne pa toliko z dogajanjem na Balkanu.

»Jugoslavija se je preživela«, je napisal dopisnik nemškega časopisa *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) Viktor Meier. »V trmastem odnosu zahodnih krogov do političnih procesov v Jugoslaviji se kaže splošna dilema glede načela nacionalne samoodločbe«¹⁰ Zahteva po samoodločbi, ki je bila ena od 14

9 Bolj ironično je dodala: »Nemčijo ljubim tako zelo, da bi najraje imela dve od njih.« Joseff Josse, »Zeitgeist/Wiedervereinigung. Ein Hort der Friedfertigkeit«, *Die Zeit*, 13. 11. 2019, pridobljeno 3. 3. 2021, <https://www.zeit.de/politik/2019-11/wiedervereinigung-deutschland-europaeische-union-frieden-macht>.

10 Victor Meier, »Die Rolle der Nationalitäten im Systemwandel«, v: *Von der Ost-West Konfrontation zur Europäischen Friedensordnung*, ur. Günther Wagenlehner, Südosteuropa-Studien 50 (München: Südosteuropa-Gesellschaft, 1992), 65

točk, ki jih je ameriški predsednik Woodrow Wilson predstavil v programatskem govoru za preureditev sveta v ameriškem kongresu 8. januarja 1918 in ki je seveda igrala centralno vlogo po prvi svetovni vojni na pariški mirovni konferenci, ko so sile antante določale smernice za prihodnost Evrope, je bila ponovno v ospredju. Obraz Evrope se je po prvi svetovni vojni popolnoma spremenil. Takrat je vojna uničila štiri imperije, leta 1914 je bilo v Evropi 17 monarhij in tri republike (Švica, Francija, Portugalska), po vojni pa še samo 13 monarhij, zraslo pa je število republik na 13. Nastalo je kar devet novih držav.¹¹ Tudi po padcu komunizma se je obraz Evrope zelo spremenil in ponovno je bila samoodločba v ospredju, tako pri združitvi obeh Nemčij kot tudi pri razpadu Jugoslavije in Sovjetske zveze. Tudi tokrat so nastale nove države, po razpadu Sovjetske zveze kar 15, po razpadu Jugoslavije pa šest, če se upošteva Republiko Kosovo, ki je razglasila svojo samostojnost šele leta 2008, kar sedem.¹²

Tudi Ustanovna listina Združenih narodov v čl. 1 in 55 navaja »*self-determination*« [samoodločbo], vendar ta ni natančno opredeljena in dopušča različne interpretacije.¹³ Seveda se konflikti v Jugoslaviji niso začeli šele leta 1990, ko so Srbi razglasili avtonomno Krajino, v katero so vključili tudi Plitvička jezera, kar je sprožilo vojaški konflikt med Srbi in Hrvati, prisotni so bili ves čas obstoja te države, močno pa so izbruhnili po Titovi smrti. Nemogoče je v tem kontekstu obravnavati vse aspekte teh konfliktov, ki so vodili do razpada – od gospodarskih raz-

11 Prim.: Tamara Griesser Pečar, »Prvo povojno leto v Evropi in po svetu«, *Studia Historica Slovenica* 20, št. 2 (2020), 335–357.

12 Kosovo je priznalo 115 držav, tudi 22 držav EU (z Veliko Britanijo, ki je 2020 iz EU izstopila) in 26 držav NATA.

13 »Charter of the United Nations and Statute of the National Court of Justice« (San Francisco, 1945), 2 in 11, pridobljeno 10. 4. 2021, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>.

hajanj med razvitimi in nerazvitimi republikami, o kosovskem vprašanju, o delni razveljavitvi ustave, o vprašanju človekovih pravic itd. Dejstvo pa je, da zahod – tako države ES kot tudi Združene države Amerike (ZDA) – ni dojel, da so konflikti dosegli raven, iz katere ni bilo poti nazaj, da gre torej za začetek razpada multinacionalne države, ki je od vsega začetka združevala narode z zelo različno preteklostjo, doumevanjem vrednot, verskimi prepričanji in razvojnim stanjem. Dopisnik FAZ Victor Meier je ocenil, da zahodni strategji slovenskih in hrvaških namenov sploh niso jemali resno, ker se še nikoli niso srečali s tako »*masivno, kolektivno mešanico politično zgrešene- ga ocenjevanja, miselne lenobe in površnosti*« predstavnikov beograjskega diplomatskega zbora, »*ki nosijo del odgovornosti za katastrofalne zmote zahodne politike do Jugoslavije*«. ¹⁴ Navedel je nekaj imen, med njimi tudi nemškega veleposlanika Hansa von Eifella. Evropski zunanji ministri so še 27. in 28. oktobra 1990 na izrednem zasedanju Sveta Evrope v Rimu izrazili željo, naj demokratični proces v Jugoslaviji uspe, hkrati pa so poudarjali teritorialno integriteto Jugoslavije. Na zasedanju Sveta Evrope sredi novembra 1990 v Rimu pa je politični direktor prvič opozoril nemškega zunanjega ministra Hansa-Dietricha Genscherja, da tisti, ki se zavzemajo za neokrnjenost Jugoslavije niso identični s tistimi, ki se zavzemajo za demokracijo in človekove pravice. ¹⁵

Nemčiji se je očitalo, da je predčasno podpirala razpadanje Jugoslavije, ker se je zavzemala za priznanje novo nastalih držav Slovenije in Hrvaške. V angleško-ameriškem območju je

14 Victor Meier, *Wie Jugoslawien verspielt wurde* (München: C. H. Beck, 1995), 383. Navedel je še naslednja imena: Warren Zimmermann (ZDA), Sergio Vento (Italija), Michel Châtelais (Francija), Peter Hall (Velika Britanija).

15 Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik*, 58; Both, *From Indifference to Entrapment*, 89.

bilo celo zelo razširjeno prepričanje, da je predčasno priznanje obeh držav omejevalo skupno prizadevanje ES za rešitev in da je bilo celo soodgovorno za poznejše eskalacijo nasilja v Bosni in Hercegovini. Zunanji ministri v Luksemburgu so se 23. junija 1991 namreč dogovorili, da ne bo enostranskih priznavanj. Skupno so se hoteli zavzemati za ohranitev celovitosti Jugoslavije.¹⁶ Beograd je Nemčiji pripisal soodgovornost za propad Jugoslavije in srbski predsednik Slobodan Milošević, ki se je kasneje na mednarodnem sodišču v Haagu zagovarjal zaradi genocida na Balkanu, je nemškega zunanjega ministra Hansa-Dietricha Genscherja označil za »glavnega zločinca, ki je zakrivil razpad Jugoslavije«.¹⁷ Nemčiji pa naj bi sekundirala Avstrija in Vatikan.

Tudi v publicistiki in znanstveni literaturi se je mit o nemškem predčasnem priznanju obeh držav in odgovornosti za razpad Jugoslavije in s tem tudi za vse, kar je sledilo, dolgo držal.

Dejansko pa je prav nasprotno zahodna politika, predvsem ES in ZDA, predolgo vztrajala pri enotnosti in celovitosti Jugoslavije. Krčevito se je držala predstave, da je Jugoslavija dejavnik miru na Balkanu. Še 29. in 30. maja 1991 sta se v Beogradu predsednik Evropske komisije Jacques Delors in predsedujoči ES ter ministrski predsednik Luksemburga Jacques Santer zavzemala za integriteto Jugoslavije. Šla sta celo tako daleč, da sta obljubljala, da lahko Jugoslavija »tako« mimo vseh običajnih pravil postane asociirana članica ES. Obljubljala sta kredit v višini 5,5 milijarde dolarjev in črtanje dela dolgov.¹⁸ Poleg poli-

16 Ansgar Baums, *Deutsche Anerkennungspolitik 1991. Studienarbeit* (Berlin: Grin Verlag, 1999), 7–8.

17 »Deutsche Drängler«, *Spiegel*, 6. 9. 2004, 44.

18 Victor Meier, *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, 386–387; Michael Mertens, »Oder es wird zerfallen«, *FAZ*, 12. 1. 2012, 7; Holm Sundhausen, *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943–2011* (Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 2014), 319.

tične krize je bila Jugoslavija namreč v hudi gospodarski krizi. Bruto nacionalni proizvod je konec leta 1990 padel na raven leta 1979, zmanjšal se je za kar 7,6 %, trgovinski primanjkljaj je dosegel 4,5 milijarde dolarjev, industrijska produkcija se je zmanjšala za 10 %, 1,4 milijona ljudi je bilo brezposelnih, inflacija se je zvišala na 75 % in neto zadolžitev v tujini je dosegla 17 milijard dolarjev.¹⁹ ES je 24. junija 1991 v Bruslju podpisala z jugoslovansko vlado tretji finančni protokol v višini 730 milijonov ECU²⁰ za ohranitev enotne države. Petega julija pa so po napadu Jugoslovanske ljudske armade (JLA) na Slovenijo zunanji ministri sprejeli sklep o embargu na orožje. Prekinili so tudi izvajanje drugega in tretjega finančnega protokola do trenutka, ko bi se situacija spet normalizirala.²¹

Še 9. maja 1991 se je ES izrekla v prid enotni združeni demokratični državi Jugoslaviji in 8. junija 1991 zahtevala, da se Jugoslavija vrne k ustavnopravni ureditvi, ki je bila kršena s tem, da na seji predsedstva SFRJ Hrvat Stipe Mesić ni bil izvoljen za predsednika predsedstva.²²

Za ZDA je bila Jugoslavija torej dejavnik stabilnosti v Evropi, zato se je zavzemala za ohranitev enotne države Jugoslavije, kot je poudarjal ameriški zunanji minister James Baker v Berlinu

19 Jens Reuter, »Systemwandel in Jugoslawien. Die katastrophale Wirtschaftslage als limitierender Faktor«, v: *Von der Ost-West Konfrontation zur Europäischen Friedensordnung*, ur. Günther Wagenlehner, Südosteuropa-Studien 50 (München: Südosteuropa-Gesellschaft, 1992), 156–157.

20 ECU je bila evropska denarna obračunska enota, predhodnica evra.

21 Simone Pieroth, »Chronologie der Europäischen Integration 1991«, v: *Jahrbuch der Europäischen Integration 1991/92*, ur. Werner Weidenfeld in Wolfgang Wessels (Bonn: Europa Verlag, Institut für Europäische Politik, 1992), 465.

22 Ustava je predvidevala izvolitev po turnusu. Stipe Mesić ni bil izvoljen dvakrat, 15. in 17. maja 1991. Šele v tretjem poizkusu 1. julija je bil končno izvoljen – med vojno v Sloveniji. Bil je zadnji predsednik predsedstva razpadajoče Jugoslavije (do 3. oktobra 1991).

18. junija 1991. Okrepile pa bi se naj tam samo demokratične strukture. V Beogradu pa je 21. junija Baker svojo berlinsko izjavo še podčrtal. Poudaril je, da nasprotuje odcepitvi posameznih republik, kar je povedal tudi slovenskemu predsedniku Milanu Kučanu in hrvaškemu predsedniku Franju Tuđmanu. Je pa jugoslovansko vlado svaril pred uporabo sile. »*If you force the United States to choose between unity and democracy, we will always choose democracy.*« [Če se morajo Združene države odločiti za enotnost ali za demokracijo, se bomo vedno odločili za demokracijo.]²³

Vzrok za nasprotovanje pa ni bil zgolj ohranjanje stabilnosti na Balkanu, na to so vplivali tudi različni motivi in interesi. Eden teh je bilo tudi zavezništvo med drugo svetovno vojno, kar se je poudarjalo tako v ZDA kot tudi v Angliji in Franciji. Francoski predsednik Francois Mitterrand je spominjal na to, da sta Nemčija in Francija med drugo svetovno vojno imeli različne zaveznike, »Nezavisna država Hrvatska« je bila na strani Nemčije, Srbija pa na strani zahodnih zaveznikov.²⁴ Dopisnik FAZ Viktor Meier v primeru Anglije in Francije navaja tudi »*sentimentalne motive*«, ker sta se obe državi nekako šteli za »*politični soustanoviteljici*« Jugoslavije.²⁵ Rusija, ki je imela tradicionalno posebne zveze s Srbijo, obe sta bili tudi del pravoslavnega sveta, pa se je bala, da bi razpad Jugoslavije služil kot neke vrste vzorec za razpad Sovjetske zveze. Tudi na zahodu so premišljevali v tej smeri. Italija in Španija, delno tudi Francija so razpadu nasprotovale iz notranjepolitičnih razlogov. Bale

23 Victor Meier, *Jugoslawien*, 381; Sundhausen, *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten*, 319; Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 103–106.

24 Tukaj gre za popačenje zgodovine, kot je opozoril tudi Johann Reißmüller v FAZ. Johann Georg Reißmüller, »Motive einer falschen Politik«, *FAZ*, 15. 4. 1992, 1.

25 Victor Meier, *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, 388.

so se, da bi tudi pri njih doma to spodbudilo manjšine – na Južnem Tirolskem, pri Baskih in Kataloncih.

Pot do priznanja Slovenije

Nemčija je bila glede Jugoslavije še vse do desetdnevne vojne v Sloveniji leta 1991 zelo zadržana. Nekako je prevladovalo prepričanje, da zaradi lastne združitve 3. oktobra 1990 ne more sodelovati pri razdružitvi neke druge države. Seveda je to nesmisel, saj je veljala pravica do samoodločbe, ki je temeljila na »Resoluciji Generalne skupščine OZN 1514« (14. decembra 1960) in seveda tudi na Helsinški listini o človekovih pravicah s 1. avgusta 1975. Vzrok pa ni bil zgolj ta. Nemčija, ki je postala večja in močnejša po združitvi, je bila zadržana tudi zaradi svoje vloge med drugo svetovno vojno, na katero so jo spominjale nekatere članice ES, predvsem Nizozemska. Pri Nizozemski pa je bilo treba upoštevati ne samo nemško okupacijo in stare zamere, ki so segale vse do 17. stoletja, ko je Holandska igrala pomembno vlogo, temveč tudi čisto aktualno zamero, ker je Nemčija zavrnila njeno zahtevo, da se v proces združevanja med Zvezno Republiko Nemčijo in Nemško Demokratično Republiko vključi vse sosednje države. Ob združitvi je zaradi vseh teh pomislekov kancler Helmut Kohl obljubil, da ne bo nobenih stranpoti oz. nemških solističnih akcij.²⁶

Večina Nemcev ni imela pojma o politični situaciji v Jugoslaviji, čeprav so tja hodili na dopust. Še celo Helmut Schmidt, ki je bil nemški kancler od leta 1974 do 1982, je v svoji knjigi

26 17. Juli 1990, Erklärung vor der Bundespressekonferenz in Bonn, pridobljeno 13. 3. 2021, www.presseurop.eu/de/content/article/351591-der-preis-der-einheit; FAZ, 2. 10. 1990, 1; Tamara Griesser Pečar, »Vloga Nemčije pri osamosvojitvi Slovenije«, *Studia Historica Slovenica* 12, št. 2/3 (2012), 355–378.

Die Deutschen und ihre Nachbarn v poglavju o Titu priznal, da je imel zelo pomanjkljivo znanje o Jugoslaviji. Kljub številnim potovanjem tja so mu odnosi »med narodi in državami Balkana postali jasni le v grobih obrisih in delno«. ²⁷ Seveda pa bili so v nemškem zunanjem ministrstvu strokovnjaki, ki so imeli dober pogled v stanje, vendar je do maja 1991 Jugoslavijo obdeloval »Referat 214«, ki je bil precej obsežen, saj je bil pristojen za vso socialistično Evropo razen Sovjetske zveze, torej od Poljske do Albanije. ²⁸ Po Michaelu Libalu, ki je bil na čelu oddelka »Jugovzhodna Evropa« v nemškem zunanjem ministrstvu, ki je bil ustanovljen maja 1991, je tudi zunanji minister Genscher »kultiviral Jugoslavijo kot vodilnega člana gibanja neuvrščenih«. ²⁹

Na drugi strani pa so bili v Nemčiji zaposleni številni Jugoslovani (Hrvati, Srbi, Bošnjaki, pa tudi Slovenci), ³⁰ ki so redno pošiljali denar domov in ki so se vedno močnejše oglašali. Predvsem Hrvati pa so že januarja 1991 v Nemčiji organizirali demonstracije proti srbskemu nasilju in zahtevali samostojno Hrvaško. Udeležilo se jih je deset tisoč Hrvatov. Februarja so se v deželi Hessen demonstrantom pridružili tudi nekateri znani politiki, med njimi deželni ministrski predsednik Hans Eichel,

27 Michael Mertens, »Oder es wird zerfallen«, aktualizirano 15. 1. 2012, pridobljeno 12. 4. 2021, https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/erkennung-sloweniens-und-kroatiens-vor-20-jahren-oder-es-wird-zerfallen-11602228.html?printPagedArticle=true#pageIndex_3.

28 Organisationsplan des Auswärtigen Amtes (januar 1990), pridobljeno 22. 4. 2021, https://www.ifz-muenchen.de/fileadmin/user_upload/Forschung/AA/AA_Dokumente/000-ZD%20A_Organisationsplan%20AA.pdf.

29 Michael Libal, *Limits of Persuasion. Germany and the Yugoslav Crisis, 1991–1992* (London: Praeger, 1991), 5.

30 Hrvatov in Slovencev je bilo okoli 500.000. Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 179.

Friedrich Vogel in Joschka Fischer.³¹ Nemški zvezni kancler Helmut Kohl pa je 19. februarja 1991 v pismu jugoslovanskemu ministrskemu predsedniku Anteju Markoviću izrazil zaskrbljenost zaradi zaostritve situacije v Jugoslaviji, vendar je tudi napisal, da Nemčija podpira stališče ES, to se pravi, da se zavzema za celovitost Jugoslavije.³² Prva debata o jugoslovanskem vprašanju v nemškem parlamentu (Bundestagu) je bila konec februarja 1991. Razvidno je bilo, da takrat o tem ni bilo razhajanja mnenj med vlado in parlamentom.³³ Seveda pa se je Genscher v prvi polovici leta 1991 srečal s številnimi predstavniki Jugoslavije oz. republik, ki so se hotele odcepiti, tako npr. 3. februarja v Davosu z Janezom Drnovškom, ki je bil takrat še član jugoslovanskega predsedstva, 20. marca pa sta ga obiskala slovenski predsednik Milan Kučan in zunanji minister Dimitrij Rupel. Svetoval jima je, naj se ne prenaaglijo, naj ne naredijo nobenih nepremišljenih korakov in naj iščejo rešitev za federativno državo z drugačno ustavno ureditvijo.³⁴

Do napada jugoslovanske vojske na Slovenijo, torej do desetdnevne vojne, se nemška politika ni razlikovala od tiste na celotnem zahodu, usmerjena je bila v podporo ohranitve Jugoslavije. Nasilje, ki ga je nemška politika odločno zavračala, pa je njeno stališče začelo spreminjati. Najprej je stavila

31 Carsten Müller, »Die Rolle der Bundesregierung bei der Anerkennung Kroatiens und anderer Teilstaaten nach dem Zerfall Jugoslawiens«, *FAZ*, 15. 2. 2012, pridobljeno 12. 4. 2021, https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/anerkennung-sloweniens-und-kroatiens-vor-20-jahren-oder-es-wird-zerfallen-11602228.html?printPagedArticle=true#pageIndex_8; Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 243–245.

32 Nenad Ivanković, *Bonn: Die Zweite Kroatische Front* (Giessen: Justus-Liebig-Universität, 1996), 22.

33 Deutscher Bundestag, DIP 12/9 21.02.1991, 404B-416B; »Bundestagsdelegation will Amselfeld besuchen«, *FAZ*, 11. 3. 1991, 1.

34 Genscher, *Erinnerungen*, 931.

na skupna pogajanja, z ES in ZDA je iskala rešitev iz krize. V svojih spominih je Genscher napisal:

»Za nemško zunanjo politiko sta bila dva aspekta še posebej pomembna, zlasti glede na naše zelo občutljive in zgodovinsko zelo obremenjene odnose s to regijo. Prvič, da ne bi spodbujali centrifugalnih teženj, in drugič, da v jugoslovanski politiki ne bi nastopali sami. Nemška javnost in politične stranke – to je veljalo tudi za FDP³⁵ – se tega niso vedno v celoti zavedale. Enotnost v Evropski skupnosti je bila nujno potrebna, če nismo želeli starih frontnih položajev iz prve in druge svetovne vojne, ki bi ogrožale novo Evropo. Najti je bilo potrebno skupno stališče v krogih ES, pa tudi v KVSE.«³⁶

To stališče pa se je s stopnjevanjem nasilja spreminjalo (med drugim napad na Dubrovnik in alarmanтна ocena UNESCO, da je 30 % stavb starega mesta poškodovanih), dozorevalo je spoznanje, da je evropska politika popolnoma zgrešena. Nemčija je bila potem pripravljena priznati Slovenijo in Hrvaško ne glede na stališče držav ES.

Mediji

Velik vpliv na to, da se je začelo vzdušje v Nemčiji spreminjati, so imeli nekateri časopisi, tako *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ), *Die Welt* in na regionalni ravni *Deister-und Weserzeitung*. Drugi, kot npr. *Die Zeit*, *Der Spiegel* in *Süddeutsche Zeitung*, pa so prav nasprotno – in to še dolgo po tem, ko se je začela vojna na Hrvaškem in pozneje v Bosni in Hercegovini

35 FDP (Freie Demokratische Partei/Svobodna demokratska stranka).

36 Ibidem, 932.

– vehementno zagovarjali stališče, naj se Nemčija ne vmešava v to vprašanje, oz. so bili naklonjeni temu, da Jugoslavija ostane v takratnih mejah. Tudi nemška tiskovna agencija dpa je zelo enostransko poročala, ker je o Sloveniji dolgo poročala iz Beograda. Na tiskovnih konferencah v Cankarjevem domu po desetdnevni vojni ni bila zastopana. Šele po protestu odgovornega urednika *Deister-und Weserzeitung* dr. Hermanna Griesserja, ki je bil po desetdnevni vojni v Sloveniji prisoten tudi na tiskovnih konferencah v Cankarjevem domu, je dpa nehala o Sloveniji poročati iz Beograda.³⁷

Predvsem komentarji Johanna Georga Reißmüllerja v FAZ so močno vplivali na nemško politiko in so nemškega zveznega kanclerja Kohla, kot se je izrazil nekdo blizu njega, »spravljali ob pamet«.³⁸ Diplomata Jürgen Chrobog, ki je osem let vodil tiskovni oddelek za odnose z javnostjo v zunanjem ministristvu, od 1991 pa je bil politični direktor zunanjega ministristva, je povedal, da so »njegovi skoraj vsakodnevni uvodniki o tem vprašanju /.../ bili vodilo Kohlove politike do Jugoslavije /.../ Reißmüller je na nas močno pritiskal, da moramo ukrepati«.³⁹

Reißmüller je bil izreden poznavalec Jugoslavije in njene zgodovine. V letih od 1967 do 1971 je bil dopisnik FAZ v Beogradu, potem pa je leta 1971 napisal knjigo *Jugoslawien: Vielvölkerstaat zwischen Ost und West* [Jugoslavija: multietnična država med vzhodom in zahodom]. Od vsega začetka je kritično spremljal dogajanje in se intenzivno zavzemal za mednarodno priznanje Hrvaške in Slovenije. V letih 1990 in 1991 je v FAZ objavil okoli

37 To je bil soprog avtorice, ki je bila z njim v Sloveniji in prisotna pri različnih pogovorih s politiki, tako npr. v parlamentu s Francetom Bučarjem, pa tudi z Jelkom Kacinom itd.

38 Michael Mertens, »Oder es wird zerfallen«. Žal Mertens tega imensko ne navaja, ker tega ni želel.

39 Ibidem.

130 prispevkov (uvodnikov, komentarjev, reportaž) o jugoslovanski krizi in razpadu Jugoslavije.⁴⁰

Jugoslovanski veleposlanik v Nemčiji je bil od leta 1987 Boris Frlec, po osamosvojitvi je postal prvi veleposlanik Slovenije. Zagovarjal je uradno politiko Beograda in zatiralno politiko proti Albancem na Kosovu označil za »*boj proti kontrarevoluciji*«. ⁴¹ Protestiral je pri FAZ zaradi pisanja dopisnika FAZ Victorja Meierja. Obstajal pa je tudi srbski lobi, v katerem so bili časnikarji in diplomati, ki so skušali vplivati na vzdušje v Nemčiji, pa tudi na politiko. Razširjali so mnenje, da so predvsem Hrvati nacionalisti, šoviniisti in celo fašisti. Tukaj je treba navesti na prvem mestu dopisnike jugoslovanske tiskovne agencije *Tanjug*.⁴²

Peter Handke, avstrijski pisatelj s slovenskimi koreninami, kasnejši Nobelov nagrajenec in častilec srbske politike (imel je celo nagovor na pogrebu Slobodana Miloševića leta 2006), je FAZ opsoval kot »*srednjeevropski list, ki žre Srbe*«, Reißmüllerja (njegovo ime je popačil) pa kot »*njihovega sovražnega predstavnika*«. ⁴³

Stališče Avstrije

Če pogledamo na sosednjo Avstrijo, kjer je bila na vladi koalicija med Socialdemokratsko stranko (SPÖ, Sozialdemokratische Partei Österreichs) in Ljudsko stranko (ÖVP, Österreichische Volkspartei), je bila politika v vprašanju Jugoslavije od vsega začetka deljena. Medtem ko je Socialdemokratska stranka z

⁴⁰ Tamara Griesser Pečar, »In memoriam Johann Georg Reißmüller«, *Dileme* 3, št. 2, (2019), 187–191.

⁴¹ Nenad Ivanković, *Bonn: Die Zweite Kroatische Front*, 31.

⁴² Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 245.

⁴³ Müller, »Die Rolle der Bundesregierung«, *FAZ*, 15. 2. 2012.

avstrijskim kanclerjem dr. Franzem Vranitzkem nasprotovala razpadu Jugoslavije, je že leta 1987 avstrijski zunanji minister, član Avstrijske ljudske stranke, dr. Alois Mock, ki je junija 1989 z madžarskim zunanjim ministrom Gyulo Hornom prerezal bodočo žico med Avstrijo in Madžarsko, decembra pa s čehoslovaškim zunanjim ministrom Jiřijem Dienstbierom podrl ograjo med Avstrijo in Čehoslovaško, stanje ocenjeval popolnoma drugače. Avstrija takrat še ni bila članica ES.⁴⁴ Mock je svaril pred destabilizacijo Jugoslavije in opozarjal na nevarnost, ki preti na Balkanu. Že prej kot drugi evropski politiki je spoznal, da bo Jugoslavija razpadla. Nasprotoval je izjavi Srednjeevropske pobude (oz. Pentagona), v kateri je bila izražena podpora celovitosti Jugoslavije. Zavzemal se je za to, da dobi podporo od ES, EFTE (Evropsko združenje za prosto trgovino) in Mednarodnega denarnega sklada. Z Norveško se je v letih od 1987 do 1989 zavzemal za to, da se ustanovi poseben sklad EFTE za Jugoslavijo. Po dogodkih na Kosovu (in Plitvičkih jezerih) pa je Mock 15. avgusta 1990 sprožil prvo stopnjo mehanizma Konference o varnostni in sodelovanju v Evropi (KVSE) na osnovi dokumenta »Človeška razsežnost«, v katerem je bilo najprej predvideno pisno poročilo o situaciji na Kosovu.⁴⁵ Nekaj mesecev pozneje je sprožil še drugo stopnjo, ki je predvidela bilateralno srečanje. Zavzemal se je za mirno rešitev, predvsem pa tudi za pravico samoodločbe jugoslovan-skih narodov.

Podobno kot Mock je ocenjeval situacijo tudi predsednik Avstrijske ljudske stranke Erhard Busek, ki je bil v vladi Vranitzkega minister za znanost in razvoj, od leta 1991 pa tudi

⁴⁴ Avstrija je postala članica šele leta 1995.

⁴⁵ Dimitrij Rupel, »Minister v središču zgodovinske priložnosti«, v: *Alois Mock. Politik piše zgodovino*, Martin Eichtinger in Helmut Wohnout (Celovec: Mohorjeva založba, 2012), 11; Eichtinger in Wohnout, *Alois Mock*, 227.

podpredsednik vlade. Imel je intenzivne osebne stike s Slovenijo, tudi z nadškofom dr. Alojzijem Šuštarjem, Lojzetom Peterletom, Dimitrijem Ruplom, Jožetom Pučnikom in drugimi. Ko je bila proglašena osamosvojitev, je bil med povabljenimi gosti. Imel je tudi nagovor na proslavi ob osamosvojitvi in na koncu še v slovenščini izjavil: »*Živela slovenska demokracija.*« Sledil je buren protest iz Beograda.⁴⁶

Po napadu JLA

Malo pred napadom JLA na Slovenijo je Johann Georg Reißmüller napisal: »*Pred Slovenijo in Hrvaško je, predno se dejansko osamosvojita, še dolga pot. Na vojaško nasilje morata biti pripravljeni – oklepniki spet ropotajo, in zahodne vlade se bodo le počasi poslovile od svoje napačne usmeritve. Toda Hrvati in Slovenci bodo vse to zdržali, ker si končno želijo živeti v svobodi in dostojanstvu.*«⁴⁷ In 2. julija 1991, torej po napadu JLA, je komentiral, da so kupi ruševin v Jugoslaviji »*posledica brutalne volje srbskih politikov in generalov, da vladajo, pa tudi grozljive neuspešnosti zahodnega sveta.*«⁴⁸

Ko se je zadnji jugoslovanski ministrski predsednik Ante Marković odločil, da disciplinira Slovenijo in je 27. junija zjutraj sledila akcija JLA »*za zavarovanje meje*«, je ta v Sloveniji na presenečenje generalov naletela na odpor. Politika na zahodu se je začela spreminjati. To je bilo najprej očitno v Avstriji, kot že omenjeno, je zunanji minister Mock jugoslovansko politiko

46 »...le sosed bo mejak!«/»...nur Nachbar mehr fortan!«, ur. Josef Picelj et al. (Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba, 2011), 87–88, 92–93.

47 »Das Tor zur Freiheit. Trennung vom Zwangsstaat Jugoslawien«, FAZ, 27. 6. 1991, 1. Njegovi komentarji so bili objavljeni v knjigi: Johann Georg Reißmüller, *Der Krieg vor unserer Haustür* (Stuttgart: DVA, 1992).

48 Reißmüller, *Der Krieg vor unserer Haustür*, 83.

ocenjeval zelo realistično, medtem ko to ne velja za avstrijskega kanclerja. Seveda pa je tukaj treba upoštevati, da se Avstrija v tej fazi v svojem stališču ni hotela preveč razlikovati od stališč članic ES, ker se je takrat pogajala za vstop v ES. Odločila se je, da sporazumno z ES izreče priznanje. Kljub temu pa je Mock imel številne stike s politiki na slovenski in hrvaški strani, opravil je številne pogovore tudi po želji predsedujočega ES van den Broeka. Avstrija je takrat zaradi napada na Slovenijo že drugič sprožila mehanizem KVSE zoper Jugoslavijo.⁴⁹

Tudi v nemški javnosti je bil po napadu JLA na Slovenijo občuten preobrat. Po javnomnenjski anketi je bilo julija 1991 več anketirancev za priznanje obeh držav kot proti: namreč 39 % za in 34 % proti ter 21 % neopredeljenih.⁵⁰ Bolj kot se je nemška politika spreminjala, bolj so se stopnjevali resentimenti proti Nemčiji. Tako so nekateri trdili, da se Nemčija zavzema za priznanje Hrvaške in je proti Srbiji zaradi starega zavezništva iz druge svetovne vojne in podobno.

Spreminjati se je začela tudi nemška politika, ker je obsojala nasilje. Začela je staviti na pogajanja in iskanje rešitve skupaj s članicami ES in ZDA. Istega dne kot Mock je tudi nemški zunanji minister Genscher predlagal Svetu Evrope, da se sproži mehanizem KVSE. Kot predsedujoči KVSE je to v začetku julija tudi uresničil. V intervjuju na radiu je poudaril, da je Jugoslavija z uporabo sile ustvarila nevzdržno situacijo.⁵¹ Tehnica se je začela nagibati v prid Sloveniji in Hrvaški, vendar v tej fazi Nemčija še ni bila pripravljena stopiti odločno na stran obeh držav, ki sta se razglasili za samostojni, to pa predvsem zaradi nasprotovanja držav ES, v prvi vrsti Francije, Anglije, pa seveda tudi ZDA. Določeno vlogo pri tem je igrala tudi nemška notra-

49 Eichtinger-Wohnout, *Alois Mock*, 234.

50 Kirste, »Der Jugoslawienkonflikt«, 17.

51 Genscher, *Erinnerungen*, 941.

nja politika. Dejansko pa je Genscher imel številne pogovore z vsemi stranmi in je skušal članice ES prepričati, da je treba politiko proti Jugoslaviji spremeniti. Šele od novembra 1991 naprej pa za Nemčijo ni bilo več toliko vprašljivo, ali bosta državi priznani ali ne, temveč najti pravi trenutek za to. Takrat je začela Nemčija lobirati za to, da se ji priključijo tudi druge države ES, kljub še vedno močnemu nasprotovanju Združenih narodov in ZDA.

Ko je JLA napadla Slovenijo, je bil nemški zunanji minister Hans-Dietrich Genscher na obisku pri italijanskem zunanjem ministru Gianniju de Michelisu. Poklicala sta nemudoma jugoslovanskega zunanjega ministra Budimira Lončarja in ga svarila pred vojaškim nasiljem.⁵² Ker so Slovenci in Hrvati nastopali mirno in brez nasilja, je Genscher zahteval, da se tudi proti njim nastopa brez nasilja. In zvezni kancler Kohl je na tiskovni konferenci po zasedanju Sveta Evrope 1. julija 1991 izjavil: *»Z veliko zaskrbljenostjo smo v zadnjih dneh spremljali dogodke v Jugoslaviji. To kar se je tam zgodilo in kar se še dogaja, se tiče celotne Evrope. Predvsem Evropska skupnost je poklicana, da naredi vse v njeni moči, da doprinese do miroljubne rešitve konflikta /.../ Edinost Jugoslavije se ne more obdržati z vojaško silo.«*⁵³

KVSE je ES pooblastila, da se pogaja za mir na Balkanu. Kot predsedujoči v KVSE je Genscher 1. julija potoval v Beograd in tam na pogajanjih poudaril, da se Nemčija zavzema za politično rešitev in da prav nič ne opravičuje uporabe vojaške sile ter da je mednarodna skupnost pravico do samoodločbe zapisala v Helsinški sklepni listini ter v »Pariški listini za novo

⁵² Ibidem, 936.

⁵³ Helmut Kohl, *Bilanzen und Perspektiven. Regierungspolitik 1989–1991*, Bd. 2 (Bonn: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1992), 971.

Evropo« (21. novembra 1990).⁵⁴ Od Miloševića in vseh drugih, ki jih je tam srečal, je zahteval, da se prelivanje krvi v Sloveniji nemudoma ustavi in se preide k pogajanjem.⁵⁵

Preden je šel na pot, ga je slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel prosil, da pride tudi v Ljubljano. Slovenci so hoteli, da se jim tam pridruži tudi hrvaški predsednik Franjo Tuđman, medtem ko so Hrvati želeli, da Genscher pride v Zagreb in da tja pride slovenski predsednik Milan Kučan.⁵⁶ Predvsem pa so v Beogradu nasprotovali Genscherjevemu potovanju v Ljubljano. Genscher je bil prepričan, da so namenoma ovirali let predsedujočega v KVSE, da obišče Slovenijo. Ker zaradi ofenzive jugoslovanske vojske in nizkoletečih letal ni mogel pristati v Ljubljani, je 2. julija pristal v Celovcu, kjer sta ga na letališču čakala Milan Kučan in Dimitrij Rupel. Predlagala sta sicer, da se peljejo v zavarovanem vlaku v Ljubljano, vendar so bili potem pogovori kar na Koroškem. Avstrijska vlada temu ni nasprotovala.⁵⁷ V radijskem intervjuju je bil nato Genscher zelo oster do JLA, ocenil je, da je napad posledica komunističnega režima, ki hoče ostati na oblasti.⁵⁸ Petega julija je nato Genscher v Svetu zunanjih ministrov opozarjal, da se je zaradi nasilne intervencije v Sloveniji situacija popolnoma spremenila, in predlagal, da se Slovenijo in Hrvaško prizna. Zunanji ministri so se sicer zedinili, da se zamrznejo finančna sredstva (šlo je za 1,7 milijarde DM), ter da se uvede embargo na orožje, za priznanje obeh držav pa se niso odločili.⁵⁹ Trojka ES pod vodstvom Nizo-

54 Pariška listina je bil mednarodni sporazum o ustvarjanju novega miroljubnega reda v Evropi po ponovni združitvi Nemčije in koncu konfrontacije med vzhodom in zahodom.

55 Genscher, *Erinnerungen*, 939.

56 Danilo Slivnik, *Sto osamosvojitvenih dni* (Ljubljana: Delo, 1991), 180.

57 Genscher, *Erinnerungen*, 938.

58 Michael Libal, *Limits of Persuasion. Germany and the Yugoslav Crisis, 1991–1992*, 17.

59 FAZ, 6. 7. 1991; Knut Kirste, »Der Jugoslawienkonflikt«, MA 687/4-1 und

zemca Hansa van den Broeka – Nizozemska je namreč v drugi polovici predsedovala ES – pa je 7./8. julija 1991 na Brionih dosegla sporazum, ki je bil neke vrste kompromis in ni upošteval vzrokov za krizo in velikosrbskih načrtov Miloševića. Daniel Maurer je v svoji raziskavi »Evropska varnost in obvladovanje konfliktov« opozoril, da v trojki ni bilo predstavnika velesil, torej Francije, Velike Britanije ali Nemčije, sestavljena je bila iz Nizozemca, Luksemburžana in Italijana. Po njegovem bi bil pritisk na Beograd lahko veliko večji, če bi bil zraven vsaj eden predstavnik velesil.⁶⁰ Jugoslavija (Srbija) je pristala na to, da se bodo vse enote JLA umaknile v vojašnice, odstranile vse blokade in se bo vrnila oprema. Slovenija in Hrvaška sta pristali na trimesečni moratorij, torej do 7. oktobra 1991, med katerim naj bi se pogajali za mirno rešitev konfliktov. Določeno je bilo tudi, da nadzor nad slovenskim ozemljem prevzame slovenska policija oz. Teritorialna obramba in dogovorili so se za umik jugoslovanske vojske iz Slovenije do konca oktobra 1991. S tem je Beograd dejansko sprejel izstop Slovenije iz Jugoslavije.⁶¹

Predsedujoči ES Hans van den Broek je odigral izredno negativno vlogo, kazal je celo razumevanje za JLA in srbsko agresijo. Posebno absurdna je bila njegova zahteva, da Slovenija

2, v: DFG-Projekt ‚Zivilmächte‘, Fallstudie, 17 (Universität Trier, Lehrstuhl für Außenpolitik, 1998), pridobljeno 12. 4. 2021, <https://www.yumpu.com/de/document/read/20741833/der-jugoslawienkonflikt-deutsche-aussenpolitikde>; Gerd Koslowski, *Die NATO und der Krieg in Bosnien-Herzegowina. Deutschland, Frankreich und die USA im internationalen Krisenmanagement* (Vierow bei Greiswald: SH-Verlag, 1995), 52.

60 Daniel Maurer, *Europäische Sicherheit und Konfliktmanagement am Beispiel ‚Ex-Jugoslawien‘*, Züricher Beiträge 59 (Zürich: Forschungsstelle für Sicherheit und Konfliktforschung, ETH Zürich), pridobljeno 30. 4. 2021, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/ZB_59.pdf.

61 »Brioni Declaration«, pridobljeno 3. 4. 2021, <https://www.ucdp.uu.se/downloads/fullpeace/Yug%2019910712.pdf>.

v času moratorija razobesi na mejah jugoslovansko zastavo.⁶² Kot je napisal dopisnik FAZ Meier, je van der Broek nastopal kot

»reprezentant tiste skupine držav, ki je potem vedno poskušala monopolizirati zahodno politiko do Jugoslavije in katere politični cilj je bil najprej obnova Jugoslavije in potem do neke mere protekcija Srbije, nekako kot države naslednice izgubljene Jugoslavije. Za Van den Broekom nista stali samo Francija in Anglija, ampak takrat tudi Združene države, oz. namestnik zunanjega ministra in poznejši zunanji minister Egelburger.«⁶³

Genscher si je v naslednjih dneh in tednih intenzivno prizadeval za rešitev krize, sestajal se je s številnimi politiki, tudi slovenskimi, hrvaškimi in srbskimi. Na njegovo iniciativo so se med drugim 6. avgusta na izredni seji sestali zunanji ministri v Haagu. Že dan pred tem je izjavil, da se mora govoriti o vseh možnih rešitvah, tudi o gospodarskih sankcijah proti Srbiji, in da se obrne tudi na Varnostni svet Združenih narodov. Napovedal je tudi, da bo Nemčija predlagala, da ES preveri možnost priznanja Hrvaške in Slovenije. Genscher je sicer še zatrjeval, da se bo Nemčija držala skupnih odločitev, je pa predlagal, da premislijo, ali je morda internacionalizacija konflikta še zadnji politični instrument, da se prepreči pregon ljudi in prelivanje krvi. S tem se je Genscher tudi javno prvič postavil na vrh tistih držav, ki so se zavzemale za priznanje. To so bile Belgija,

62 Victor Meier, *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, 401. Vloga Nizozemske proti Sloveniji je bila izredno negativna in popolnoma enostranska, če ne kar prosrbska. Ibidem, 394–401.

63 Ibidem, *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, 397–398. Šlo je za Lawrenca Egelburgerja, ki je bil zaposlen na ameriškem veleposlaništvu v Beogradu 1961–1965.

Nizozemska in Luksemburg (Benelux) ter Danska in Italija.⁶⁴ V medijih so se začeli pojavljati članki o soloakciji Nemčije.

Genscher je na zasedanju KVSE v Pragi 8./9. avgusta predlagal, da se ustanovi »Mirovna konferenca za Jugoslavijo« pod pokroviteljstvom ES. To se je 27. avgusta na zasedanju Evropske politične kooperacije (EPC, European Political Cooperation)⁶⁵ tudi uresničilo. Na čelo te so na zasedanju zunanjih ministrov 3. septembra imenovali britanskega zunanjega ministra Lorda Petra Carringtona. Kot že omenjeno, je 27. avgusta na predlog francoskega zunanjega ministra Rolanda Dumasa padla tudi odločitev za ustanovitev arbitražne Badinterjeve komisije. Kot opisuje Genscher v svojih spominih, je prišlo zaradi statusa Badinterjeve komisije do hudih nesoglasij. Medtem ko je Francija s podporo Nemčije vztrajala na tem, da komisija deluje popolnoma samostojno, je predsednik Sveta Evrope Hans van den Broek videl v komisiji instrument predsedujočega mirovni konferenci. Obveljalo je potem vendarle, da komisija ostane popolnoma neodvisna.⁶⁶

Na plenarni seji Združenih narodov v New Yorku se je Genscher uspešno zavzel za prepoved izvoza orožja v Jugoslavijo. Sprejet je bil sklep o embargu.⁶⁷ Načela, ki so vodila nemško politiko, so bila: 1. neodvisnost tistih republik, ki to želijo, z opcijo, da dosežejo pogodbo o asociaciji ali kakšni drugi obliki skupne državne pripadnosti, ter 2. nedotakljivost zunanjih in notranjih mej.⁶⁸ Kancler Kohl pa je že 4. septembra na plenar-

64 Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 298.

65 Leta 1970 je šest članic ES (Nemčija, Francija, Italija in države Beneluksa) postavilo temelje za EPC, usklajevale so namreč temelje za sodelovanje na zunanjepolitičnem področju. Leta 1987 so potem sklenile neko pogodbo, ki bi naj bila podlaga za sodelovanje v kriznih primerih.

66 Genscher, *Erinnerungen*, 946–949.

67 FAZ, 27. 9. 1991, 1.

68 Genscher, *Erinnerungen*, 957.

ni seji nemškega parlamenta dejal: »Če dialog, če miroljubno sožitje ni več mogoče, potem smo, predvsem in zaradi našega razumevanja samoodločbe, poklicani na odgovornost, da tiste republike, ki nočejo več ostati v Jugoslaviji, mednarodnopravno priznamo.« V nadaljevanju govora pa je izrekel še dostikrat citirane besede: »Izkušnje, ki izhajajo iz zgodovine, kažejo vse do današnjih dni – in tega naj v Beogradu ne pozabijo –, da se s pomočjo tankov ne da držati neke države skupaj.«⁶⁹

Neformalna seja zunanjih ministrov na Nizozemskem 5. in 6. oktobra na gradu Haarzuilens je potekala popolnoma pod vplivom jugoslovanske krize. Takrat so prvič v izjavo napisali nekaj, kar je Genscher že nekaj časa zahteval, namreč, da bodo po mednarodnem pravu klicali na odgovornost tiste, ki so zapovedali nasilje v Jugoslaviji. V izjavi je bilo tudi omenjeno priznanje: »Glede na ustrezen dogovor na četrtem plenarnem zasedanju Jugoslovanske konference 4. oktobra je bila predvidena politična rešitev s perspektivo priznanja.«⁷⁰

Ameriški predsednik George Bush je na srečanju vrha NATA 8. novembra 1991 kritiziral Kohla, ker da Nemčija spodbuja osamosvojitvene težnje jugoslovanskih republik in s tem onemogoča rešitev jugoslovanske krize.⁷¹ Nemčija se je potem odločila, da sama prizna Slovenijo in Hrvaško, če ji ne bo uspelo za to pridobiti druge članice EU. Kohl je v Bundestagu 13. novembra, ko je poročal o srečanju vrha NATA v Rimu in o Maastrichtski pogodbi, govoril tudi o Jugoslaviji:

»Brutalne vojaške akcije vsak dan bolj uničujejo upanje, da bo prišlo do miroljubnega sožitja. Prav mi, Nemci, vemo, kaj pomeni vojna v lastni državi z vsemi strašnimi posledicami za

69 Helmut Kohl, *Bilanzen und Perspektiven*, 999–1000.

70 Genscher, *Erinnerungen*, 953.

71 James Baker, *The Politics of Diplomacy. Revolution, War and Peace 1989–1992* (New York: Putnam, 1995), 638; Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik*, 66.

ljudi... Pozdravljam, da so se zunanji ministri ES 4. novembra 1991 odločili za gospodarske sankcije. Gre predvsem za to, da se srbski tabor prepriča o brezizhodnosti nasilne politike. Do tega sklepa je nazadnje prišlo zaradi naše vztrajnega prepričevanja, tudi naših partnerjev v ES /.../ Nemška zvezna vlada se bo še naprej trudila, da se mednarodno priznanje tistih republik, ki to želijo, ne bo zavleklo v nedogled.«⁷²

V govoru 27. novembra v nemškem parlamentu pa je, kot že omenjeno, napovedal, da bo Nemčija priznala Slovenijo in Hrvaško še pred božičem.

Ko so se zunanji ministri potem srečali 2. decembra v Bruslju, so sklenili, da morajo Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina ter Makedonija dobiti neko nadomestilo za gospodarske sankcije. Takoj se je predsednik Sveta Evrope Van den Broek čutil poklicanega poudariti, da to še ne pomeni priznanja samostojnosti omenjenih republik. Potem pa je dva dni pozneje Nemčija suspendirala nemško-jugoslovansko prometno pogodbo, in to ne da bi se pred tem posvetovala z drugimi članicami ES.⁷³ Po mnenju francoskega zunanjega ministra Dumasa je ta nemška podpora Sloveniji in Hrvaški škodovala. Zelo podobno je bilo stališče do tega nemškega ukrepa tudi v Veliki Britaniji in ZDA.⁷⁴

Ker je Nemčija napovedala, da bo priznala Slovenijo in Hrvaško še pred božičem, je ta napoved seveda sprožila močno nasprotovanje tako v Nemčiji kot tudi drugod po svetu. Generalni sekretar Združenih narodov Pérez de Cuéllar se je pisno obrnil na predsedujočega ES Van den Broeka, češ da bo tako priznanje konflikte še okrepilo. Na to pa ni odgovoril Van den

⁷² Kohl, *Bilanzen und Perspektiven*, 1091.

⁷³ Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 318.

⁷⁴ Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik*, 68.

Broek, ki je sicer tudi priznanju nasprotoval, temveč Genscher. Cyrus Vance, ki je bil posebni ameriški odposlanec, je prav tako pritiskal na Genscherja, da se priznanje opusti, Anglija in Francija pa sta se celo zavzemali za to, da Združeni narodi sprejmejo resolucijo proti predčasnemu priznanju, čeprav sta politični direktor zunanjega ministrstva Jürgen Chrobog in njegov francoski kolega Alain Dejammet že dva dni prej pripravila kriterije za priznanje vseh novih držav v vzhodni oz. jugovzhodni Evropi, tudi Hrvaške in Slovenije. Genscherju je uspelo po t. i. »telefonski diplomaciji« resolucijo preprečiti. Petnajstega decembra pa je Varnostni svet Združenih narodov sprejel sklep, da se v Jugoslavijo pošljejo mirovne enote (resolucija 724).⁷⁵

Kot že omenjeno, je potem prišlo 16. decembra do ponovnega zasedanja zunanjih ministrov v Bruslju. Zedinili so se o splošnih kriterijih, ki naj bi veljali za priznanje novih držav, in za časovnico glede Slovenije in Hrvaške. Pred srečanjem je Nizozemska skušala na ravni političnih direktorjev Nemčijo izolirati. Kljub temu je Genscher uspel, da so sprejeli kompromis. Ta se je glasil, da bo Nemčija sicer pred božičem priznala obe državi, odločitev pa bo začela veljati 15. januarja, ko bodo Slovenijo in Hrvaško priznale tudi druge članice ES. Do sklepa je prišlo, tako britanski zunanji minister Douglas Hurd, ker je Genscher sporočil, da bo Nemčija državi priznala, tudi če se bodo preostale članice ES temu zoperstavile. Nihče pa ni hotel odprtega konflikta.⁷⁶

75 Genscher, *Erinnerungen*, str. 959–960; Piotrowski, *ibid.*, 68.

76 Genscher, *Erinnerungen*, 960–962; Libal, *Limits of Persuasion*, 151–155; Piotrowski, *Sprache und Außenpolitik*, 69–72.

Nemške stranke in priznanje osamosvojitve

Tudi v Nemčiji so bili močni nasprotniki enostranskega priznanja obeh držav. Na vladi je bila takrat koalicija CDU/CSU (Christlich Demokratische Union/Krščanska nemška unija in Christlich Soziale Union/ Krščanska socialna unija)⁷⁷ in FDP (Freie Demokratische Partei/ Svobodna demokratska stranka). Nemško zunanjo politiko sta posebno zaznamovala kancler Helmut Kohl (CDU) in Hans-Dietrich Genscher (FDP), ki pa ni bil predsednik svoje stranke. To je bil Otto Graf Lambsdorff, ki je bil potem tudi predsednik Liberalne Internationale. Med Genscherjem in Lambsdorffom ni bilo razhajanja mnenj v tem vprašanju, tako je zadnji že junija 1991 zahteval, da se želje po osamosvojitvi obravnava resno. Osemindvajsetega junija je zahteval priznanje obeh republik.⁷⁸

Med vladnimi strankami in opozicijo so se stališča do jugoslovanskega vprašanja zelo razlikovala. Strankarska skupina CDU/CSU v nemškem parlamentu je leta 1991 izdala več kot 80 izjav o jugoslovanskem vprašanju in je s tem močno vplivala tudi na vladno politiko. Zahtevala je, da ES spremeni politiko do Jugoslavije in opusti stališče, da mora na vsak način ostati celovita, in to ne glede na okoliščine. Vendar je CSU v tem vprašanju prehitela svojo sestrsko stranko CDU in tudi zunanjega ministra. To pa zato, ker je imela Bavarska posebne odnose z jugoslovanskimi republikami, v prvi vrsti s Slovenijo. Od leta 1975 je obstajala posebna bavarsko-slovenska komisija, ki se je sestajala izmenično na Bavarskem in v Sloveniji ter je obravnavala vprašanja sodelovanja v gospodarstvu, prometu, poljedelstvu, varstvu okolja, pa tudi problematiko slovenskih

77 Gre za sestrsko stranko. CDU je prisotna v vseh deželah razen na Bavarskem, kjer je CSU, a samo tam.

78 »Wir sollten die Unabhängigkeit anerkennen«, *Rheinische Post*, 28. 6. 1991, 1.

delavcev na Bavarskem itd. Prav zato je Bavarska veliko intenzivnej kot preostale nemške dežele sledila dogajanju v Jugoslaviji in se je zato prej zavedala, kakšne gospodarske in politične konsekvence bodo izhajale iz konfliktov na tem področju, predvsem se je tudi zavedala, da bo z juga Jugoslavije prišlo do begunskih valov, kar bo imelo posledice tudi za Nemčijo. Zunanje-politični predstavnik CSU v nemškem parlamentu Ortwin Lowack je že februarja 1991 nemško vlado pozival, naj v jugoslovanskem konfliktu prevzame iniciativo, da se EPZ (Evropsko politično sodelovanje)⁷⁹ in KVSE zavzamejo za ta konflikt in vplivajo na to, da se Srbom pokažejo meje.⁸⁰ Predsednik stranke CSU in zvezni finančni minister Theo Waigel pa je dejal, da je mogoče doseči cilj mirnega sobivanja v Evropi samo, če bo Jugoslavija upoštevala federalistični koncept.⁸¹ CSU je nasploh zagovarjala politiko »Evropa regij« (Europa der Regionen). Obstajala je tukaj tudi delovna skupina »Alpen Adria/Alpe Jadran«, v kateri so bile vključene poleg avstrijske dežele Bavarske (Štajerska, Salzburg, Gornja Avstrija, Koroška in Gradiščanska), tudi italijanske regije (Lombardija, Beneška, Trentino - Južna Tirolska in Julijska krajina), madžarske županije (Győr-Moson-Sopron, Zala, Vas, Somogy), jugoslovanski republiki Slovenija in Hrvaška.

Vodja poslanskega kluba CDU/CSU Alfred Dregger je po napadu JLA na Slovenijo zahteval, da vse vlade brezpogoj-

79 Šest članic ES (Nemčija, Francija, Italija in Beneluks države) so nekako postavile temelje za skupno sodelovanje na področju zunanje politike, s tem pa še niso imele skupno zunanjo politiko. Šele leta 1987 so oblikovale strategijo v primeru kriz. Potem pa so v začetku devetdesetih let članice ES vzpostavile skupno zunanjo in varnostno politiko in sprejele Maastrichtsko pogodbo leta 1992.

80 CSU-Pressemitteilung Nr.44/1991, 5. 2. 1991, citirano po: Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 209.

81 dpa 189, 20. 5. 1991: *Jugoslawien geht auch Europa an*, 209.

no spoštujejo samoodločbo Slovencev in Hrvatov.⁸² Še prej, namreč 10. maja 1991, je zunanjepolitični vodja kluba Karl Lammers zahteval, da ES intervenira v Jugoslaviji. Po njegovem je bilo nujno, da se upošteva svobodna odločitev posameznih republik. Nasprotoval je politiki članic ES, ki so z obljubami finančne in gospodarske pomoči skušale preprečiti odcepitev republik, in opozoril na to, da se v Srbiji »*skuša obdržati stare oblastne strukture s pomočjo nacionalistično-šovinističnih čustev /.../ Načelo, ki velja za našo nemško politiko in ki se je izkazalo za uspešno, 'Svoboda gre pred enotnostjo', velja tudi v Jugoslaviji.*«⁸³

Socialni demokrati so bili v tem vprašanju zelo razdeljeni. Častni predsednik SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands/Nemška socialdemokratska stranka) Willi Brandt je konec maja 1991 kritiziral ES in njeno stališče do Jugoslavije. Vodja odbora za varnost in zunanjo politiko SPD v nemškem parlamentu Norbert Gansel je v imenu kluba SPD prejel vabilo Jožeta Pučnika od 20. do 22. maja 1991 v Ljubljano in na tiskovni konferenci v Cankarjevem domu je prehitel nemški parlament. Izjavil je namreč nekaj, česar nemški parlament še ni sklenil, namreč da ta podpira osamosvojitve Slovenije in Hrvaške in da odklanja vsako nasilje, ter napovedal pomoč pri prizadevanju, da se osamosvojitve zgodi na miren način.⁸⁴ Ko se je vrnil domov, je v izjavi za tisk svaril pred državljansko vojno, ki lahko sledi, če se gospodarska in politična situacija še zaostruje. Zahteval je spremembo evropske politike:

82 Zeitler, *Deutschlands Rolle 203; Deutschland-Union Dienst*, Nr. 120, 27. Juni 1991.

83 Zeitler, *ibid.*, 201–202.

84 Tako je citiral Jože Pučnik nemškega poslanca v pogovoru novinarke Manice Ambrožič z dr. Jožetom Pučnikom. Citirano po: Rosvita Pesek, *Osamosvojitve Slovenije* (Ljubljana: Nova revija, 2007), 522.

»V skladu z listino KVSE iz Pariza imajo narodi Jugoslavije pravico do samoodločbe. Zato imajo pravico, da se po poti demokratičnega procesa odločijo tudi, da federacijo zapustijo /.../ V Sloveniji so se vse politične sile odločile za samostojnost /.../ Skupnost narodov bi morala Slovenijo na tej poti podpirati in biti pripravljena jo po izjavi o samostojnosti tudi mednarodno priznati.«⁸⁵

Po napadu JLA pa je še dodal: »*Ena Jugoslavija, ki jo drži skupaj samo sila, se sama izključi iz skupnosti svobodnih evropskih narodov.*«⁸⁶

V drugi skupini socialnih demokratov, ki so zastopali drugačno stališče do jugoslovanske krize, pa so bili Gernot Erler, Peter Glotz, Günther Verheugen, ki so z delegacijo parlamentarnega odbora za zunanjo politiko potovali v Jugoslavijo, namreč v Beograd, Prištino in Skopje. Glotz je sicer priznal, da je Slovenija gospodarsko najmočnejša republika Jugoslavije, izrazil pa je dvom, da bo lahko preživela, sprožila pa bo »Dominoeffekt« [učinek domin]. Poudarjal je tudi gospodarske in pravne probleme.⁸⁷ Zelo močna je bila tudi struja v SPD, ki je zastopala diametralno drugačno politiko kot vlada. Glavni zagovornik te struje je bil član SPD zunanjepolitične delovne skupine in član vodstva socialdemokratskega kluba Carsten Voigt. V sedemdesetih letih je imel izredno dobre odnose z jugoslovanskimi komunisti, nobenih pa z disidenti. Bil je zagovornik samoupravnega sistema, Jugoslavija je bila po njegovem zgled za zahod. Prav tako radikalno usmerjena je bila stranka PDS (Partei des Demokratischen Sozialismus/Stranka demokratičnega socializma), ki se je pozneje preimenovala v

85 Genscher, *Erinnerungen*, 932.

86 *Spiegel*, 8. 9. 1991, 44.

87 Peter Glotz, »Die Selbständigkeit und ihr Preis. Bemerkungen zur jugoslawischen Krise«, *Sozialdemokratischer Pressedienst*, Nr. 121, 28. 6. 1991, 1.

Die Linke. Seveda je to bila bivša komunistična partija Vzhodne Nemčije SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands/Enotna socialistična partija Nemčije), ki je razpadu Jugoslavije in odcepitvi posameznih republik vehementno nasprotovala.

Zeleni (Bündnis 90/Die Grünen/Zveza 90/Zeleni) takrat še niso bili zelo močni, imeli so premalo poslancev, da bi lahko imeli svoj poslanski klub. Nasprotovali so vsakemu vojaškemu poseganju, predvsem nemškemu iz zgodovinskih razlogov. Zanje so bile merodajne človekove pravice, ne pa samoodločba. Zunanjepolitični predstavnik Zelenih Gerd Poppe, ki je bil dober poznavalec situacije v Jugoslaviji, je v govoru v nemškem parlamentu že 21. februarja 1991 izjavil, da Jugoslavija ne bo mogla obstati. Delegacija Zelenih je marca 1991 obiskala Beograd, Kosovo, Hrvaško in Slovenijo. Član delegacije Reinhard Weißhuhn je po obisku priporočal, da se z vsemi mogočimi političnimi sredstvi pritiska na srbsko vlado: »*Razpad Jugoslavije je potrebno sprejeti kot konec nekega umetnega stanja, ki ga prizadeti ne želijo.*«⁸⁸

Zunanjepolitični odbor je o Jugoslaviji leta 1991 razpravljal kar na 25. sejah, štirikrat pred napadom na Slovenijo, in 20. marca je bil na tako sejo povabljen tudi Milan Kučan.⁸⁹ Nemški parlament je potem 18. junija sprejel naslednjo resolucijo:

- »Nemški Bundestag poziva vse odgovorne v Jugoslaviji,
- da se intenzivno trudijo doseči nenasilno rešitev iz krize in da se zoperstavijo uporabi vsake oblike nasilja;
- da se trudijo doseči za vse strani sprejemljiv sporazum, ki sloni na novih temeljih za skupno življenje. To bi v

88 Bündnis 90/Die Grünen, *Materialsammlung zum Krieg in Jugoslawien*, Informationsreise nach Jugoslawien 21.–28. März 1991, str. 13–19. Citirano po: Zeitler, *Deutschlands Rolle*, 224–225.

89 Ibidem, 231. Drugič je bil Kučan povabljen na ta odbor 4. 12. 1991.

interesu skupnosti evropskih držav zagotovilo, da ostane vseh šest republik povezanih;

- da se pri tem v Jugoslaviji uresniči svobodni, demokratični državni red, politični pluralizem in pravna država;
- da se vseh vseh v Jugoslaviji zagotovijo popolne temeljne človekove in državljanske pravice;
- da se učinkovito zaščiti pravico manjšin, ki ohranijo svojo etnično in kulturno identiteto kot temelj skupnega življenja v posameznih republikah.«⁹⁰

V govoru na silvestrovo 1991 je kancler Kohl predstavil bilanco iztekajočega se leta. Med drugim je dejal: »V zadnjih tednih in mesecih se je Nemčija vztrajno prizadevala, da bi narodi Jugoslavije lahko oblikovali svojo prihodnost v miru in svobodni samoodločbi.«⁹¹

Zaključek

Čeprav se je Nemčija zavzemala za neodvisnost Slovenije in Hrvaške, ker je upoštevala demokratično odločitev obeh jugoslovanskih republik, ki sta se na referendumu odločili za odcepitev od Jugoslavije, tega ni zasledovala od vsega začetka. Vse do desetdnevne vojne je bila zelo zadržana do osamosvojitve obeh jugoslovanskih republik, in to iz zunanjepolitičnih in notranjepolitičnih razlogov. Na eni strani je pravkar prišlo

90 Antrag der Fraktionen der CDU/CSU, SPD und FDP und der Gruppe BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN zur Krise in Jugoslawien, Drucksachen 12/795, 18. 6. 1991, Entschließung des Bundestages zur Krise in Jugoslawien vom 19. Juni 1991, 2566. V nemškem parlamentu dobi stranka status poslanskega kluba, če ima za seboj 5 % poslancev. PDS je imela osem poslancev, kar je bilo premalo.

91 Helmut Kohl, *Bilanzen und Perspektiven*, 133.

do združitve obeh Nemčij, kar je zaradi izkušenj iz druge svetovne vojne pri sosedih povzročalo določeno nelagodje, poleg tega pa so velesile v Jugoslaviji videle neki dejavnik miru in stabilnosti na Balkanu, na drugi strani pa je prevladovalo prepričanje, da zaradi lastne združitve 3. oktobra 1990 ne more sodelovati pri razdružitvi neke druge države. S stopnjevanjem nasilja v Sloveniji in na Hrvaškem pa je dozorevalo spoznanje, da je evropska politika popolnoma zgrešena. Začela je staviti na pogajanja in iskanje rešitve skupaj s članicami ES in ZDA, ko se je nasilje stopnjevalo, pa se je pri članicah EU zavzemala za priznanje obeh republik. Končno je bila od novembra 1991 naprej pripravljena priznati Slovenijo in Hrvaško ne glede na stališče držav ES. Nemški kancler Helmut Kohl je 27. novembra napovedal, da bo Nemčija priznala Slovenijo in Hrvaško še pred božičem. Velik diplomatski uspeh Nemčije je bil 16. decembra, ko so članice ES sklenile, da bo ES priznala vse jugoslovanske republike, ki izpolnjujejo kriterije. Ti pa so bili: pravna država, spoštovanje človekovih pravic, zaščita manjšin in spoštovanje načela nedotakljivosti meja. Nemčija je sicer res Slovenijo in Hrvaško priznala pred božičem, diplomatske stike pa je navezala skupno s članicami ES 15. januarja 1992, kot je bilo dogovorjeno 16. decembra v Bruslju.

Germany and Slovenian Independence

Summary

Slovenia declared its independence on 25 June 1991, but Yugoslavia remained an object of international law until international recognition in late 1991 or early 1992. Members of the European Community recognized Slovenia on 15 January 1992, which was a great success of German foreign policy. As Chancellor Helmut Kohl announced on 27 November that Germany would recognize Croatia and Slovenia and EC members did not want Germany to overtake the EC, it was decided in Brussels on 16 December that the EC would recognize all Yugoslav republics that met the criteria. These were: the rule of law, respect for human rights, the protection of minorities and respect for the principle of inviolability of borders.

Until the Ten-Day War in 1991, Germany was still very reticent about Yugoslavia. Somehow, the belief prevailed that, due to her own unification on 4 October 1990, it could not participate in the disintegration of another state. After the Yugoslav army attack on Slovenia, there was significant upheaval in the German public, and German politics also began to change because it was strongly opposed to violence. It began to bet on negotiations and on finding a solution together with the members of the EC and the USA. Like Austrian Foreign Minister Alois Mock, German Foreign Minister Dietrich Genscher initiated the CSCE mechanism. The scales began to tilt in favour of Slovenia and Croatia, but at this stage, Germany was not yet ready to stand firmly on the side of the two coun-

tries that had declared their independence, mainly due to the opposition of the EC countries, primarily France, the UK and Italy, and, of course, the USA.

There were several reasons for that: the role of Germany during the Second World War, the reunification of Germany and, of course, German internal politics. In fact, Genscher had been holding numerous talks with all parties throughout the period and tried to convince EC members that the policy against Yugoslavia needed to be changed. It was not until November 1991, however, that it was no longer questionable for Germany whether or not the two countries would be recognized, but rather she was considering the right time to do so. At the same time, Germany was lobbying other EC members to join the recognition—despite strong opposition from the United Nations and the US.